

УДК 339:332

І. В. Пономаєнко,

к. е. н., завідувач кафедри міжнародної економіки та маркетингу, ДВНЗ "Київський університет управління та підприємництва"

І. І. Віннікова,

к. е. н., доцент, професор кафедри менеджменту організацій, ДВНЗ "Київський університет управління та підприємництва"

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕРЕДОВОГО СВІТОВОГО ДОСВІДУ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються питання, які пов'язані з можливостями впровадження концепції сталого розвитку в сільській місцевості України. Досліджено передовий досвід впровадження інноваційних технологій у сільській місцевості країн світу.

In article discusses issues related to the possibility of introducing the concept of sustainable development in rural areas of Ukraine. Researched best practices implementation of innovative technologies in rural of the countries.

Ключові слова: сталий розвиток, рівень життя населення, сільська місцевість, інноваційні технології.

Key words: sustainable development, living standards, rural, innovative technology.

ВСТУП

У сучасному світі все більшої актуальності набуває концепція сталого розвитку, яка передбачає пошук балансу між задоволенням поточних потреб людства та створенням умов, що дозволять майбутнім поколінням існувати в безпечному та здоровому довкіллі. Деякі науковці вважають представлену концепцію найперспективнішою у ХХІ столітті, оскільки вона з позиції наукової обгрунтованості доводить необхідність створення передумов щодо збалансованого розвитку цивілізації за нерозривного єднання технологічного прогресу та екологічної безпеки.

Вибір оптимального варіанту розвитку людства з позиції сталого розвитку передбачає моделювання багатofакторних сценаріїв, що враховують поточну ситуацію та можливі наслідки для екосистеми планети і населення в окремих регіонах чи країнах. Проте слід наголосити, що реалізують представлену концепцію не всі країни світу, що безпосередньо пов'язане з рівнем їх соціально-економічного розвитку. Розвинені країни світу, такі як США, Великобританія, Німеччина, Японія та ін., впроваджують програми, спрямовані на сталий розвиток. Серед

країн, що розвиваються, є багато держав із низьким рівнем економічного розвитку, які вимушені вирішувати питання елементарного виживання та не мають можливості самостійно реалізовувати економічні, соціальні та екологічні програми (Бурунді, Конго, Ліберія, Сьєра-Леоне та ін.) [1].

У рамках концепції сталого розвитку важливо приділяти значну вагу дослідженню та вирішенню поточних проблем сільського господарства, розробці та реалізації комплексних програм, які дозволять впроваджувати екологічно безпечні новітні технології та забезпечити потреби сучасних і майбутніх поколінь у продукції рослинництва та тваринництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням реалізації принципів сталого розвитку у сільському господарстві за кордоном займалися Д. Медоуз, А. Браун, Н. Картер, Д. Кортен, Г. Френч та ін. В Україні вивченню зазначених питань присвячені праці О.Г. Білоруса, С.І. Дорогунцова, П.Т. Саблука, О.В. Шубравської, В.В. Юрчишина та ін. Проте у дослідженнях вітчизняних вчених не при-

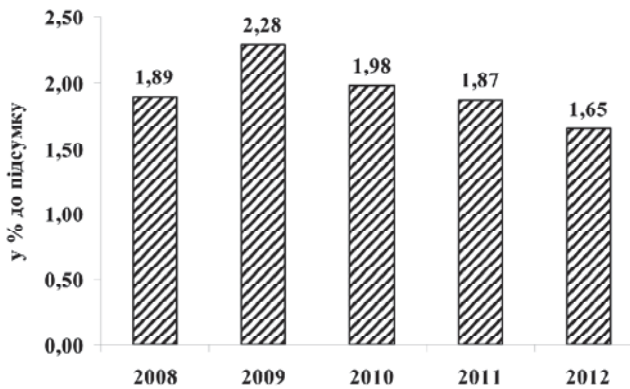

Рис. 1. Частка прямих іноземних інвестицій у сільське господарство, мисливство, лісове господарство у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в Україні за 2008—2012 рр. (станом на початок року)

діляється належної уваги порівнянню розвитку сільського господарства України з іншими країнами світу з позиції представленої концепції.

НЕВИРІШЕНА РАНІШЕ ЧАСТИНА ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

У рамках проведеної у 2012 р. конференції РІО+20 було проголошено створення стійкої "зеленої економіки", яка забезпечує охорону навколишнього середовища з одночасним зростанням рівня життя населення та забезпеченням гідної роботи для населення в умовах активного запровадження інноваційних технологій [2]. Представлена концепція повинна активно впроваджуватися у сільській місцевості, оскільки дозволить підтримувати високі стандарти життя і, як наслідок, підвищить привабливість малих та середніх населених пунктів, що особливо актуально в умовах урбанізації.

В Україні впродовж років незалежності посилилась диференціація у рівні життя населення в міській та сільській місцевостях. Існуючі тенденції проявляються у погіршенні соціально-економічних умов для сільських жителів, що посилюється факторами демографічної кризи. Реалізація державних програм щодо розвитку сільських територій не призводить до фактичного покращення рівня життя населення у сільській місцевості.

У сучасних умовах існує нагальна потреба не тільки у підвищенні соціально-економічних стандартів життя сільського населення України, але й у впровадженні концепції сталого розвитку, яка реалізується розвиненими країнами світу.

Існує потреба у дослідженні досвіду щодо впровадження концепції сталого розвитку роз-

виненими країнами світу у сільській місцевості та розробка на основі отриманих результатів програми розвитку українського села.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є дослідження передового світового досвіду сталого розвитку сільської місцевості та можливостей впровадження окремих складових представленої концепції в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сільське господарство України функціонує в умовах урбанізації та посилення глобальної конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції. Міграція сільського населення у міста пов'язана з об'єктивними процесами розвитку промисловості, що спричинило зростання попиту на робочу силу за видами економічної діяльності, які не пов'язані безпосередньо з сільським господарством. Поряд з цим, після отримання незалежності Україна активно інтегрувалась до світової економіки, що призвело до структурних зрушень за видами економічної діяльності. Зазначені зміни у значній мірі вплинули й на сільське господарство України.

У сучасних умовах для сільської місцевості України притаманні наступні негативні явища:

- низький рівень розвитку та переважно монофункціональність аграрного сектора;
- низький рівень дохідності сільськогосподарського виробництва;
- відсутність фінансової підтримки дрібних сільськогосподарських товаровиробників;
- обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів;
- зменшення кількості об'єктів соціальної інфраструктури села;
- адміністративні перешкоди в залученні інвестицій [3; 4].

У сучасних умовах важливим фактором розвитку сільської місцевості є розробка державних програм, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості агропромислового комплексу. На рисунку 1 представлено динаміку питомої ваги прямих іноземних інвестицій у сільське господарство, мисливство, лісове господарство у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій за 2008—2012 рр. (станом на початок року) [5]. Отримані результати свідчать, що частка інвестицій у сільське господарство України впродовж досліджуваного періоду часу залишається на незадовільному рівні.

Велику конкуренцію сільськогосподарським підприємствам України складають агро-

промислові транснаціональні корпорації, що призводить до зменшення економічної активності вітчизняних товаровиробників тваринної та рослинної продукції. Використання міжнародними компаніями передових технологій у сільському господарстві призводить не тільки до зменшення кількості вітчизняних агропромислових підприємств та обсягів виробництва продукції, але й сприяє зниженню соціально-економічного рівня розвитку сільської місцевості.

У зазначених умовах існує нагальна потреба у реформуванні економіки сільської місцевості з метою підвищення рівня життя населення даного типу місцевості, що передбачає реалізацію комплексу соціально-економічних програм. Поряд з цим, важливого значення набуває врахування принципів концепції сталого розвитку при реформуванні аграрної сфери в Україні, що дозволить не тільки покращити економічну й екологічну ситуацію, але й виведе на більш високий рівень якість життя населення у сільській місцевості.

Розглянемо більш детально програми впровадження концепції сталого розвитку сільської місцевості в країнах світу, з метою виявлення позитивного досвіду, який можливо використати в Україні, виходячи з особливостей розвитку нашої країни.

У сучасних умовах більшість країн світу підтримують концептуальні підходи в рамках сталого розвитку сільських територій та сільського господарства. В якості пріоритетних завдань розглядається раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, впровадження інноваційних технологій, виробництво екологічно безпечної продукції, диверсифікація виробництва за рахунок підтримки не-сільськогосподарських видів діяльності, покращення соціального забезпечення населення у сільській місцевості тощо [2].

Одним із важливих напрямів раціонального використання ресурсів є запровадження технологій, що дозволяють більш ефективно використовувати прісну воду у сільському господарстві. Прикладом раціонального використання водних ресурсів може слугувати Ізраїль. У цій країні було впроваджено особливу систему крапельного зрошення, що дозволяє економити 30—50% води у порівнянні з традиційними системами. Поряд з цим широкого розповсюдження набула технологія очищення стічних вод для потреб сільського господарства та створення замкнених циклів у захищеному ґрунті (збір дренажних вод, їх обеззараження, очистка та наступне використання).

Іншим прикладом раціонального використання водних ресурсів є збір дощової води для забезпечення потреб невеликих будинків. Вирішенню цієї проблеми приділяється значна увага, у тому числі й на щорічних заходах, які присвячені Всесвітньому тижню води, що проводяться в Стокгольмі. Технології щодо збору та використання дощової води для задоволення побутових потреб запроваджуються в Данії, Голландії та інших розвинених країнах світу. Представлена концепція також набуває популярності й в країнах США, проте впроваджується окремими громадянами та не має підтримки на державному рівні.

Технологічні особливості землеробства впродовж ХХ століття призвели до того, що в усіх регіонах світу погіршилась якість ґрунтів, значну частину з яких почали відносити до деградованих земель. У сучасних умовах постає питання щодо впровадження інноваційних технологій, які дозволять одночасно вирішити питання відновлення родючості ґрунтів, їх екологічності та забезпечення високої врожайності сільськогосподарської продукції. Наприклад, перехід до органічного сільського господарства в Уганді призвів до зростання доходів малих фермерських господарств і позитивно вплинув на економіку та екологію країни. Також передбачається, що ініціатива "Південний берег" на Гаїті покращить життя приблизно 205 тис. осіб завдяки відновленню та сталому освоєнню деградованих земель, площа яких приблизно дорівнює половині Великого Лондона.

Поряд з проблемами вирощування щодо сільськогосподарських рослин постає питання у мінімізації втрат врожаю. Згідно з даними Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО), щорічно 30% усього виробленого у світі продовольства втрачається на шляху від виробника до споживача. Зменшення цих витрат призведе до послаблення тиску на природні ресурси, які необхідні для виробництва продовольства, такі як земля та вода [2]. В Україні існує потреба у створенні достатньої кількості сучасних сховищ, що дозволяють зберігати врожай та мінімізувати втрати. Реалізація цих заходів дозволить не тільки вирішити проблеми ефективного використання сільськогосподарської продукції, але й підвищить конкурентоздатність вітчизняного виробника внаслідок збільшення пропозиції вітчизняної сільськогосподарської продукції та нівелювання сезонного фактора в країні.

В умовах активної діяльності транснаціональних корпорацій, які з метою підвищення прибутку широко впроваджують генні техно-

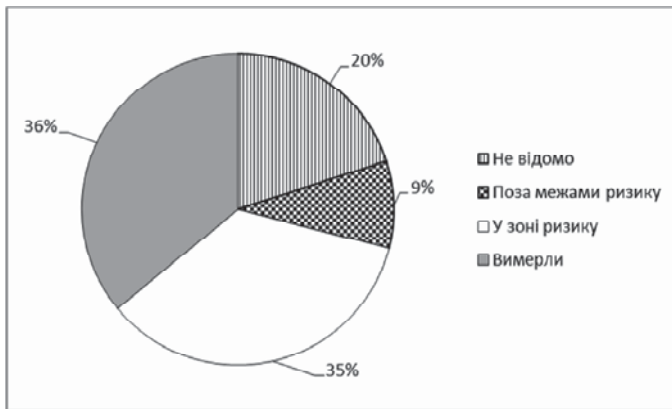

Рис. 2. Структура світових порід домашніх тварин за статусами ризику на кінець 2012 р.

логії у рослинництві та тваринництві, у всьому світі обговорюються питання щодо безпечності представлених технологій. Визначення безпеки генних технологій є відкритим, проте залишається фактом тривалий та динамічний процес знищення генетичної бази тваринництва (рис. 2).

Згідно з даними Глобальної інформаційної системи генетичних ресурсів тварин у Сфері продовольства та сільського господарства (ФАО), впродовж останніх 6 років 62 породи вимерли. Серед 7616 порід домашніх тварин 35% класифікуються як такі, що знаходяться у зоні ризику. Серед найбільш продуктивних порід великої рогатої худоби генетичне різноманіття зменшено внаслідок використання для розмноження лише незначної кількості найбільш розповсюджених виробників [6].

Лідуючі позиції на ринку сільськогосподарських рослин займають такі транснаціональні корпорації, як Monsanto та DuPont, діяльність яких призводить до монополізації ринку насіння. Упровадження новітніх технологій, що дозволяють збільшити валовий збір сільськогосподарської продукції, призводить до зменшення сортів різних рослин, які історично вирощувались у різних регіонах світу.

У зазначених умовах існує потреба у розробці програм із генетичного розвитку, які особливо необхідні у випадках, коли регіональні породи тварин та сільськогосподарські рослини є єдиним джерелом заробітку для місцевого населення.

Впровадження інноваційних технологій у сільській місцевості передбачає їх використання як у виробничій сфері, так і для забезпечення побутових потреб населення. У першу чергу, слід звернути увагу на використання альтернативних джерел енергії, що дозволять не тільки задовольнити існуючі потреби, але й суттєво покращать екологічну ситуацію: заміщен-

ня АЕС та ТЕС на альтернативні технології видобутку енергії; а використання автомобілів та сільськогосподарської техніки на екологічно чистих джерелах енергії (електроенергія, спирт, вуглець та ін.).

Сонячна електроенергія активно використовується більш ніж у 30 країнах світу. У сільській місцевості набули розповсюдження сонячні батареї, які дозволяють не тільки задовольняти власні потреби окремих фермерських господарств та сімей, але й отримувати прибуток шляхом реалізації надлишків електроенергії. Лідерами у використанні сонячної енергії в ЄС є Німеччина, Бельгія та Чеська Республіка.

Іншим важливим альтернативним джерелом отримання електроенергії є використання вітроенергетичних установок, найбільша кількість яких знаходиться у Західній Європі (Данія, ФРН, Велика Британія), в США, Китаї та Індії. Наприклад, у Данії 25% електроенергії отримують внаслідок використання зазначених вітрових установок.

Для зменшення шкідливих викидів у автомобілях використовують електродвигуни або біопаливо (спирт, вуглець, рапсову олію та ін.). Наприклад, у Бразилії широкого розповсюдження набуло використання етилового спирту в автомобілях. Зазначені технології дозволяють не тільки покращити екологічну ситуацію, але й сприяти енергетичній незалежності країни.

Яскравим прикладом використання усіх вище перелічених джерел альтернативної енергії є острів Самсьо (Данія), який характеризується найбільшим споживанням поновлюваної енергії на одну особу у світі. У сучасних умовах населення острова повністю забезпечує себе поновлюваною енергією, а також експортує 40% її виробітку на континент. Для досягнення результату знадобилось 10 років та 80 млн дол. інвестицій. У сільському господарстві набула широкого розповсюдження вітроенергетика. Для отримання тепла на острові також використовується поновлювана біомаса (солома, відходи сільського господарства та деревообробки). Впроваджуються пілотні проекти з метою відмови від бензину для автомобілів та сільськогосподарської техніки [7].

Важливим напрямом концепції сталого розвитку сільської місцевості є створення сприятливих побутових умов для проживання населення. Комфортні житлові умови та наявність сучасної інфраструктури дозволяють залучати робочу силу у сільську місцевість і, як наслідок, сприяти соціально-економічному розвитку та покращенню демографічної ситуації на даних територіях.

Впровадження системи "розумний дім" дозволяє піднести якість життя у житлових будинках на новий рівень. Проте існують суттєві відмінності між впровадженням представлених технологій у розвинених країнах світу та країнах СНД. В Європі система "розумний дім", в першу чергу, використовується з метою енергозбереження, а використання інноваційних опцій є додатковим засобом підвищення комфортності житла. В Україні представлена система впроваджується переважно у високобюджетних проектах та є елементом іміджу у зв'язку з високою вартістю інноваційних технологій і відсутністю державної програми щодо їх масового впровадження у сільській місцевості.

Створення сучасної інфраструктури передбачає не лише якісне виконання комунальними службами обов'язків щодо забезпечення комфортного проживання населення у сільській місцевості, наявність усіх необхідних соціальних закладів, високий рівень надання медичних та освітніх послуг, а також й запровадження телекомунікаційних технологій. У сучасних умовах для розвитку комунікаційних технологій у сільській місцевості, які для більшості розвинених країн світу є збитковими (США, Канада, Австралія, Австрія, Данія, Італія та ін.), використовується універсальне обслуговування. Сутність даного підходу полягає у визначенні мінімального набору послуг, що законодавчо гарантуються кожному громадянину країни, та відборі на конкурсній основі оператора універсального обслуговування, збитки якого відшкодовуються зі спеціальних фондів. Зазначені фонди формуються шляхом відрахування операторами ринку законодавчо встановленого відсотку від отриманих прибутків. Слід зазначити, що в різних країнах пакет універсальних послуг має різне наповнення. В ЄС та США надається можливість кожному домогосподарству отримати за прийнятними цінами усі базові телекомунікаційні послуги (телефонія, телебачення та швидкісний інтернет). Поряд з цим, у країнах, що розвиваються, створюються умови для максимального охоплення сільських територій телефонним зв'язком. Отже, впровадження сучасних технологій у побут у нерозривному поєднанні з забезпеченням високого соціально-економічного рівня сприяє підвищенню привабливості проживання у сільській місцевості.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження свідчить, що підвищення рівня життя населення у сільській місцевості України передбачає вирішення широкого

кола соціально-економічних питань. Проте в сучасних умовах існує потреба не лише в досягненні високих стандартів життя для населення, але в постійному їх підвищенні шляхом врахування передового досвіду розвинених країн світу. Особливості функціонування агропромислового комплексу України у значній мірі впливають на рівень життя у сільських населених пунктах, тому у ході реалізації концепції сталого розвитку повинна враховуватись як першочергова необхідність створення достатньої кількості робочих місць у видах економічної діяльності, що розташовуються у сільській місцевості, так і активне впровадження інноваційних технологій. Модернізація агропромислового комплексу дозволить не тільки підвищити рівень рентабельності економічної діяльності та конкурентоспроможність вітчизняної робочої сили, але й сприятиме покращенню екологічної ситуації в країні.

Поряд з економічними перетвореннями, в Україні існує нагальна потреба у запровадженні інноваційних технологій при будівництві та експлуатації житлових та інфраструктурних об'єктів у сільській місцевості. Реалізація зазначених складових концепції сталого розвитку сільської місцевості дозволяє вирішити питання щодо підвищення комфортності проживання та зменшення затрат енергії, що використовується для потреб населення в Україні.

Література:

1. Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/russian/index.htm>
 2. Офіційний сайт ООН. — Режим доступу: <http://www.un.org>
 3. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В.В. Борщевський, Х.М. Притула, В.Є. Крупін, І.М. Куліш]; НАН України, Інститут регіональних досліджень; [наук. ред. В.В. Борщевський]. — Львів, 2011. — 60 с.
 4. Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
 5. Офіційний сайт Державної служби статистики України.. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 6. Офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО). — Режим доступу: <http://www.fao.org>
 7. Офіційний сайт острова Самсьо — <http://www.samsoe.dk>
- Стаття надійшла до редакції 14.03.2013 р.*